

CUMHURİYETİN MİLLİ KİMLİK İNŞASI VE DİL ÖZELİNDE DİNİ REFORMASYON ÇABALARI

Muhittin İMİL*

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucu iradesi, yaşamak zorunda kaldıkları badirelerden sonra, yeni vatan, yeni devlet ve yeni bir toplumun inşası için hummalı bir çabanın içine girmişlerdir. Muharebe meydanında kazanılan zaferlerin tekrar aynı sorunları yaşamak zorunda kalmayacak güçlü bir devlet ve toplum yapısıyla taçlandırılması gerekmektedir. Bunun için yapılması gereken ilk ve en önemli şey ise Tanzimat'tan beri fikri açıdan tartışılan bazı değişiklikleri sosyal bünyede hayata geçirmek suretiyle devletin vatani ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün temel dayanağı olan milli kimliğin inşasını sağlamaktır. Tarih, dil, mitoloji, kültür, bilim ve eğitim nasıl bu amacın araçları olmuşsa, din kurumu da bu temel amaca hizmet etmek üzere düzenlenmeye çalışılmıştır. Dini alanda yapılan düzenlemelerin diğer devrimlerden daha büyük güçlüklerle karşılaşacağı muhakkaktır. Din dilinin Türkçeleştirilmesi konusunda hayata geçirilen devrimlerin temel gayesi sağlam bir milli kimlik inşası konusundaki kaygılardır. Çalışma cumhuriyetin kurucu kadrosunun dil özelinde dini alanda hayata geçirmeye çalıştıkları düzenlemelerin arka planındaki temel niyetin daha iyi anlaşılmasını sağlamak maksadını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Devlet, Milli Kimlik, Din Dili, Türkçe.

* Dr. Öğt. Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı Sosyoloji Bölümü malazgirt2130@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5124-1984

Atıf/Cite as: İmil, M. (2019). Cumhuriyetin Milli Kimlik İnşası ve Dil Özelinde Dini Reformasyon Çabaları. Dini Araştırmalar, 22(56): 409-428,
DOI: 10.15745/da.589378

Republican National Identity Building and Religious Reformation Efforts in Terms of Language

Abstract

The founding will of the Republic of Turkey, after challenges that they had to go through in a new country, have entered into a new state and feverish efforts to build a new society. The victories which were won in the battlefield must be crowned with a strong state and community structure that will not have to face the same problems again. The first and most important thing to be done for this is to provide the construction of the national identity which is the fundamental basis of the indivisible integrity of the state with the country and nation by implementing some changes that have been discussed within the intellectual point of view since the Tanzimat reform era. Just as history, language, mythology, culture, science and education became the means of this purpose, the religious institution was tried to be organized to serve this basic purpose. It is certain that religious arrangements will meet greater challenges than other revolutions. The aim of the study is to provide a better understanding of the basic intention behind the arrangements that the founding staff of the republic are trying to implement in the religious field in terms of language. The main purpose of the revolutions in the Turkishization of the language of religion is the concerns about the construction of a solid national identity. The aim of the study is to provide a better understanding of the basic intention behind the regulations that the founding staff of the republic were trying to implement in the field of language-specific religion.

Keywords: Religion, State, National Identity, Language for Religion, Turkish.

Summary

The founding people of the Republic, whose perception of homeland is large enough to cover three continents, spent their life in battles to defend their independence. Finally, thanks to the struggle for national liberation, they managed to prevent further fragmentation of the homeland which had to retreat to Anatolia. However, the main problem is to prevent the further fragmentation of the homeland and keep it as a whole. To this end, it is imperative to ensure that society acts as a single body for unity and solidarity, to establish a national perspective that will keep its determination and will be alive to fight for it and to construct the new social paradigm on the survival of the built national identity.

Among the many social functions of religion, the most important one is the founding function of the world. Religion establishes a very strong and secure world for its believers to which it determines its limits. This world is a decisive, inclusive and unifying world for all the people living in it. Being aware of the unifying power of religion, the founding will of the republic wanted to benefit from this feature in the process of building national identity. Islamic religion which is one of the fundamental elements of the new social paradigm should play the role of the mortar of the new homeland, the new state and the new society. In order to realize this, it is necessary to question again a significant part of the worldly roles played by Islamic religion in the Ottoman Empire.

Religion, which is the main source of legitimacy under the rule of the Ottoman Empire, will no longer be the authority of worldly power. It is obvious that the representatives of the institutional religion, which lost their power of approval and legitimacy, would not be satisfied with this situation. They will resist by resorting to all possible methods to preserve the grandeur they possess in the eyes of the state and the people by leaning on religious values and tradition. However, the founding will is aware of the path that Europe follows with Protestantism and the example of enlightenment.

Together with Protestantism, churches in Europe have lost their power over the society and the state in the past, and national churches have emerged, resulting in modern nationalist manifestations, including national religion and language, nationalist thought, national armies, literature, economics and national historiography. All of the above-mentioned results are directly linked to Protestantism and the process it triggers. The language of religion became comprehensible and the influence of the church and the clergy weakened, while nationalist thinking was rapidly strengthened. The biggest goal of the Republic of Turkey, which is the remnant of a great empire that ruled three continents, is to support the struggle for existence and to prevent further fragmentation, to realize the idea of national unity and to build Turkish national identity. The founding will displayed a national-pragmatic stance by choosing to use Europe's nationalist experience with Protestantism to achieve this goal.

Religious arrangements will pave the way for social enlightenment and economic progress, as in the case of Europe, and solve the problem of social orientation taken over before the republic. The religious institution should fulfill its duty as the basic component of national identity with its profound and decisive influence on society. The transition to the Latin alphabet, the

translation of religious texts, especially the Qur'an into Turkish, the reading of the prayer and sermons in Turkish, and the practice of worship in Turkish, are actually based on debates that have been going on since the pre-republic period. There is always the same reason behind the arrangements such as the conversion of religious affairs from ministerial level to an institution affiliated to the prime ministry, the abolition of the caliphate, the translation of the Holy Quran and Hadiths, and the adoption of the Turkish alphabet of Latin origin instead of the Arabic alphabet.

The explanations made in terms of the reformation efforts that the founding will of the Republic of Turkey tries to make vary according to political opinions. However, the examination of the subject of ideological blindness and values to be dealt with, the basic condition of a social scientific perspective is "sine qua non". Because researches developed with values loaded with perspectives have to be fed from these values and to look at them with one eye. As a result, complete and ideological explanations become less common. In fact, as in the case of religious reform efforts, the aim of all efforts of the republic is to maintain its existence in a healthy and complete manner without further fragmentation.

Giriş

Vatan algısı bugün bizim sahip olduğumuzdan son derece farklı ve üç kıtayı kapsayacak kadar büyük olan Cumhuriyetin kurucu kadrosu, çözülmeye başlayan vatan topraklarını kurtarmak için Galiçya'dan Yemen'e Arap çöllerinden Libya'ya koşuşturup durmuş, en sonunda Küçük Asya'ya çekilmek zorunda kalan vatan algısındaki daralmayı, zaferle sonuçlanan milli kurtuluş mücadelesi sayesinde durdurmayı başarmışlardır. Ama asıl sorun, halen çözümlene riski taşıyan anavatanı, milletiyle birlikte bir bütün olarak elde tutmak, bunun için mücadele etme azim ve iradesini canlı tutacak milli bir bakış açısını yerleştirmek ve inşa edilen milli kimliğin hususi paradigmasını kalıcı olarak kurgulamaktır.

Hayata geçirilen tüm inkılaplar bir yana, dinin grup kimliği oluşturma ve sosyal bütünleşmeyi sağlama konusundaki rolünün farkında olan kurucu irade, geçmiş tecrübeleri de göz önüne alarak, dinin sosyal ruhu inşadaki bütün olumlu yönlerinden faydalanmayı kendilerine görev edinmişlerdir. Bu bağlamda dini/kutsal alana büyük görevler düşmektedir. İslam dini, yeni vatan, yeni devlet ve yeni toplumun harcı rolünü oynamalıdır. Öncelikle gözden geçirilerek arazlarından, etrafına yapışmış ve kutsiyet kazanmış hurafelerden,

Arapçı bakış açısından sıyrılmalıdır. Türk'ün ruhuna uygun bir “din-i milli” haline getirilmelidir. Bunun için dinin devlet tarafından kurumsal kontrolünün sağlanması, hurafelerden olabildiğince arındırılması, yer altına inerek dini araçsallaştıran ve kurumsal bakışın aleyhinde işleyen alternatif/paralel din anlayışları ve önce siyaseddin sonra da yarı peygamber haline gelmiş ruhbandan kurtarılması gerekmektedir. Zaten milli mücadele esnasında ve sonrasında bir taraftan cephede düşmanla muharebeye devam ederken aynı zamanda içeride şeyhlerin öncülük ettiği mürteci isyanlarla -ki bunların arasında Şeyh Sait İsyanı'nın son derece özellikli bir yeri vardır- uğraşmak zorunda kalınması, bu konuda verilecek karar hususunda yeterince etkili olmuştur. Atılması gereken en büyük adım ise başta kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim olmak üzere dini metinlerin Türkçeye çevrilmesi ve içeriğinin açıklanmasıdır. Bu aynı zamanda tıpkı İslam dininin Türklere has Maturidi yorumunda olduğu gibi bireysel aklın öne çıkarılmasını sağlayacak, dini metinlerin Arapçadan çevrilmesi de tıpkı Avrupa'da Protestanlığın yarattığı/tetiklediği etkiye benzer şekilde bir aydınlanma hareketine, sanayileşme hamlesine ve artı değer üretimine ön ayak olacaktır. Bu sayede Türk toplumunun hem zihinsel hem de ekonomik olarak sömürülmesinin önüne geçilecek, hayata geçirilen dini düzenlemeler, müreffeh ve aydın bir toplumun inşası için yardımcı olacaktır.

Kimlik İnşa Sürecinde Din ve Devletin Bitmeyen Tangosu

“Devleti yaratan millet değil, milleti yaratan devlettir.”

Polonya Milli Kahramanı Albay Pilsudski

En temel düzeyde kimlikler bireysel ve kolektif kimlikler şeklinde iki boyutta incelenebilir. Bireysel kimlikler, çok yönlü ve genellikle durumsal olup farklı zamanlarda koşullara bağlı olarak önem dereceleri değişebilir. Bununla birlikte, kolektif kimlikler (etnik, dini ve milli bağlar vb.), çoğu zaman durumsal değil, kapsayıcıdır. Kolektif düzeyde önemli olan, bireylerin seçenek ve hisleri değil, kolektif bağın niteliğidir. Kolektif kimliğin alt türlerinden olan etnik, dinsel ve ulusal kimliklerin temelinde, farklılaşma eğilimi yatmaktadır. Diğer gruplardan farklarını ortaya koymaya çalışan kolektif kimlik, sosyal kimliklerin topluluk düzeyindeki ifadesi şeklinde nitelendirilebilir. Bireysel ve kolektif kimlik ihtiyacı, bir kişi veya grubun hissettiği ve doyurmaya çalıştığı bir ihtiyaç olmaktan ziyade, toplumsal yapı ve örgütlenmelerle, çevresel norm ve değerlerle, dünyanın ve çağın ruhuyla ilişkili olarak gelişen ve yaşanan bir ihtiyaçtır (Bilgin 2001: 159).

Kolektif kimlik ailesinin modern zamanların ortasına damga vuran en belirgin üyesi, hiç şüphesiz ulusal ya da milli kimliklerdir. Ancak milli kimlik inşasının temel öznesi olan millet kavramına, modernitenin farklı içerikler ve zaman dilimlerinde yaşadığı Batı ile Doğu arasında özdeş olmayan tanımlamalar yapılmıştır. Tarihi ülke, yasal-siyasi topluluk, fertlerin yasal siyasi eşitliği ve ortak sivil kültür ile ideoloji, milletin standart *sivil-teritoryal* Batılı modelinin bileşenleridir. Buna mukabil olarak Doğu Avrupa ve Asya’da sececilik (jenealoji) ve varsayımsal soy bağları, halkın seferber edilmesi, yerli dil, adet ve geleneklerle belirginleşen alternatif bir *etnik-jenealojik* millet kavramı, Batılı ikizine alternatif bir meydan okuma olarak öne çıkmıştır (Smith 2010: 28-32).

Kurtuluş mücadelesi sonrasında yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu iradesi de biri sivil-teritoryal unsurlara vurgu yapan Batılı, diğeri etnik-jenealojik unsurları öne çıkaran Doğulu olmak üzere birbirinden ayrı düşünülemeyecek iki tür milliyetçilikle milli kimliğin modern yeniden inşasına girişmişlerdir. Modern milli kimlik, beslendiği bu iki farklı bakış açısıyla, hâkim etnik unsura dayanmakla birlikte sınırları içerisinde etnisiteyi aşan bir Türk Milleti tanımlı yaparak cumhuriyetin tüm vatandaşlarını hür, eşit, kişisel hak ve özgürlükleri devlet tarafından güvence altına alınmış bireyler/vatandaşlar olarak tanımlamıştır (İmlil 2016: 179).

Gökalp, Türk milli kimliğine bakış açısını şöyle ifade eder:

Biz medeniyetçe Avrupalı, harsça Türk olmalıyız. Hars; dinî, ahlâkî, bedîi duygularla lisanadan ibarettir. Hars halktan alınır. Medeniyet ilimdir, fendir, sanayidir. Avrupa’dan medeniyeti alabilmek için her Türk’ün Avrupa lisanlarından birini bilmesi lazımdır. Biz Türk ve Müslüman kalmak şartıyla Avrupalı bir millet olmaya çalışmalıyız. Gayemiz, Avrupa medeniyeti içinde bir Türk harsı yapmaktır (Gökalp 1952: 79).

Gökalp’in Türkçülük düşüncesini anlatmak için öncelikle, milletin çeşitli niteliklerini anlamak gerekir. Soy/ırk Türkçülerine göre millet, soy demektir. Budun/kavim Türkçülerine göre de milleti budun topluluğu oluşturmaktadır. Coğrafya Türkçülerine göre millet, aynı ülkede oturan toplulukların tümü demektir. Osmanlıcılara göre millet, Osmanlı İmparatorluğu’nda bulunan bütün unsurları kapsar. İslâm birliğini savunanlara göre millet, bütün Müslümanların toplamıdır. Bireycilere göre ise millet, bir bireyin ait olduğunu hissettiği toplumdur. Bu noktada Gökalp, milletin ne olduğunu sorgular: “Soya, buduna, coğrafyaya, siyasete, istemli güçlere üstün gelecek ve egemen olabilecek

başka ne gibi bir bağımız var? Toplumbilim şunu kanıtlıyor: Bu bağ eğitimde, kültürde, yani duygularda ortaklıktır.” Gökalp’e göre (1997: 13-20) millet, dil, din, ahlak ve estetik bakımından ortak olan, yani aynı eğitimi almış bireylerden oluşan; “dili dilime uyan, dini dinime uyan” bir topluluktur. Millet kendine özgü bir kültürü olan topluluk demektir.

Modern bir siyasal örgütlenme biçimi olan ulus-devlet yapısı, ulus fikrine yaslanmak suretiyle ortak bir kimliği bütün topluma mal ederek bütünlüğünü korumaya çalışır. Dil, tarih, vatan, kültür ve din, standart -tek tip- hale getirilerek ulusal bütünlük hedeflenir. Milli birlik fikrinin standartlaşma çabası aynı zamanda ötekilerden farklılaşma ile eşanlam taşıdığından bu farklılığı ya da milli birliği sağlayan unsurların belki de en önemlisi ortak dildir. Dil, bu minvalde değerlendirildiğinde sadece insanların iletişim kurmalarını sağlayan bir örüntü değil, aynı zamanda sosyal bütünlüğe ya da çatışmaya vesile olan kolektif bir silahtır. Bu bağlamda milli kimlik inşa sürecini yaşayan toplumların tamamında dilin sosyal bütünlük sağlama konusundaki etkisinden faydalanma yoluna gidilerek milli dil çalışmaları yapılmıştır. (Sadoğlu 2010).

Din, bireysel/toplumsal değer üretimi ve aktarımında çok önemli bir fonksiyon icra ettiğinden, hemen her toplumdaki kimlik kategorilerinin belirlenmesi ve korunması ile kutsal tasavvuru arasında çok yakın ilişkiler vardır. Din, kültürel değişimden etkilenmesine rağmen hem toplumsal bütünleşmeyi güçlendirir, hem kültürel yapıda ürettiği değerlerden beslenen bir ‘etos’ (ahlâk) oluşturur, hem de bu sayede birey davranışlarını düzenleyerek yönlendirir. Din, aynı zamanda diğer kolektif kimliklere kutsal bir anlam ve değer ilâve ederek önemli ve tamamlayıcı bir görevi yerine getirir (Coşkun 2003: 6,7).

Kimlikler, kolektif olanlar dâhil olmak üzere değişmesi, değiştirilmesi, ortadan kaldırılması ya da inşa edilmesi son derece mümkün anlam içeriklerine sahiplerdir. Kimlik oluşumu ya da değişimine farklı boyutlarda yaptığı katkılarla dinin de benzer değişim süreçlerine tabi olduğunu söylemek mümkündür. Yaşanan haliyle din, beşeri katkılarla sürekli değişerek doğal bir devinim ve reformasyona uğrar. Her yeni toplumsal ve kültürel değişim, dini anlam içeriklerini, tezahür biçimlerini, dini kimliklenmeleri de yakın oranlarda değişime uğratar. Zira gerek toplumsal gerekse dini yaşantıdaki değişimin merkezinde bütün zaafı, hezeyanları, tatmin edilmeye çalışılan egolarıyla insan vardır.

Dini Reformasyon Düşüncesinin Cumhuriyet Öncesi İzdüşümleri

Türk toplumunun modernleşme sürecini Tanzimat dönemindeki yenileşme hareketiyle başlatmak yaygın bir anlayış halini almıştır. Nitekim Batılı ön-

cülüyle kıyaslandığında Türk modernleşmesinin kadim sayılamayacak daha kısa bir özgeçmişe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Batılı ve Türk, hatta İslâm modernleşmesi arasındaki farkların belki de en önemlisi ikincilerin, toplumsal dinamiklerden ziyade dış etkenlerin gölgesinde başlamasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda III. Selim döneminden itibaren askeri alanda yenilikler başlatılmıştır. Tanzimat ise, daha çok azınlık hakları ve özellikle de Osmanlı tebaasının kulluktan vatandaşlığa geçişi için ilk adımların atılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde askeri, eğitim, idari ve hukuki alanlardaki sorunların çözümü için hayata geçirilen yenilikler, daha çok kısmi reform niteliğini ve devleti kurtarmak amacını taşıyan değişim hareketleridir (Yorulmaz 2012: 64,65).

Her iki Meşrutiyet döneminde devletin işleyişindeki sorunlara yönelik çözüm arayışlarıyla birlikte toplumsal sorunlara da önem verilmeye başlanmıştır. Bu tartışma konuları arasında din (İslâmiyet) çok özel bir konuma sahiptir. Gelişen iki farklı fikri eğilimden biri, dini, modernleşmenin önünde bir engel olarak gören Batılılaşma taraftarlarının görüşleridir. Bu düşüncüyü savunanlar, Batı modernleşmesinin laiklik/sekülerlik temelinde geliştiğini, bizde de Batı'dakine benzer bir reform hareketinin başlatılması, dinin kamusal alandan mutlaka çekilmesi gerektiğini söylemektedir. Diğer ise sentezci bir yaklaşımla dinin modernizmle birleştiği noktalara vurgu yaparak sorunu aşmaya çalışmış, kültür ve medeniyet ayırımından hareketle Batı'nın bilim ve tekniğini alarak değişimin imkânını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda milli kültür, İslâmiyet ve yeni medeniyetin gerekleri arasında bir denge arayışının ifadesi olarak modernizmin uyum problemleri giderilmeye çalışılmıştır (Yorulmaz 2012: 65).

Laiklik, Arap harflerinin terk edilerek Latin alfabesinin kullanılması, ilmi terminolojinin Latince'den alınması gibi o dönem için son derece radikal teklifler yapmış olan dönemin düşünürlerinden Ali Suavi'nin, ayrıca ezanın, hutbelerin ve namaz surelerinin Türkçeleştirilmesini talep ettiği de nakledilmiştir (Uçman vd.'den Akt. Aydar 2006: 61).

Kendi döneminde Batı'daki gelişmelerden oldukça etkilenmiş olan 19'uncu yy. Osmanlı İmparatorluğu aydınlarından Cemaleddin Afgânî'ye göre, Hıristiyan âleminin her yöndeki gelişimi, Martin Luther'in ibadeti Latince'nin boyunduruğundan kurtarıp herkesin kendi anadiliyle yerine getirmesini sağlamasından sonra başlamıştır. Afgânî, İslamiyet'in bunu başaramadığı için geri kaldığını belirtir (Öztürk 2002: 48,49).

Osmanlı'nın Batı karşısında geri kaldığını fark etmesi, Batılı düzenleme ve değişikliklerin Müslüman-Türk milletinin hayatına girmesinin başlangıcı-

dır. Bu gerilemenin ilk olarak toprak kaybıyla fark edilmesi, değişimin askeri alanda başlamasına neden olmuştur. Ancak bu şekilde gerileme önlenemeyince, sosyal hayat ve dini çerçevede modernleştirme yapılmadıkça diğer bütün çabaların boşa gideceğine inanılmıştır. Tanzimat Fermanı'yla Batı'ya verilen siyasi taahhütlerin gereği olarak yapılan toplumsal düzenlemeler, sosyal hayatı mümkün kılan metafizik çerçeveyi tahrip etmiştir. Bu süreç içerisinde atılan adımlarla birlikte II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan Türkçülük söylemi, milli aidiyet düşüncesiyle şekillenen pek çok teklif ve temenniyle beraber dini yaşantı ve telakkiyi kapsayacak tekliflerde bulunmuştur. İşte bu tekliflerden biri de “İbadetlerin Türkçeleştirilmesi Projesi” olmuş ve hatta bu yönde belli denemeler yapılmıştır (Cündioğlu 2005: 65). Yapılan bir takım uzun fikir muhasebeleri ve akabindeki denemelere rağmen, Osmanlı İmparatorluğu döneminde hayata geçirilmesi başarısız olan bazı düzenlemeler, bakiyesi olan genç Türkiye Cumhuriyetinin, dönemin tartışmalarının içerisinde bulunmuş, çeşitli sebeplerle akim kalan düzenleme çabalarına tanıklık etmiş kurucu kadroları tarafından devrim dinamizmiyle hayata geçirilecektir.

Türk İnkılabının Dini Reformasyon Çabaları

Cumhuriyetten önce dünyevi bir meşrutiyet aracı olarak sürekli başvurulan din ve devletin en güçlü, aynı zamanda en kurumsal organeli olan kurumsal din, devlet yapısının değişmesi ve temel birleştirici ufuk olarak ümmetten millete geçişle birlikte yönetimdeki etkinliğini yitirmiştir. Artık devlet icraat ve faaliyetlerinde onay mekanizması olarak dine başvurmayacaktır. Osmanlı'dan Cumhuriyete devletin temel felsefesinde kayda değer bir değişiklik yoktur. Osmanlı İmparatorluğu teokratik bir devlet olmaktan öte “devlet-i ebed müddet” ülküsüne dayalı pragmatik bir yönetim tarzına sahiptir. Cumhuriyetle birlikte değişen, devletin devamı kaygısı ya da kurumsal pragmatizm değil, devletin meşrutiyet zeminidir. Devlet, bekası için dayanacağı meşrutiyet zeminini değiştirmiş, uzun süredir amaca hizmet etmekten uzaklaşmış olan kurumsal dini, dünyevi alandan uzaklaştırmaya karar vermiştir sadece. Artık temel birleştirici unsur modernizmin tüm dünyada tetiklediği millet ve milliyetçilik fikridir. Comte ve Durkheim çizgisindeki pozitivist bakış açısıyla din, artık sınır aşan bir içerikle inşa edilecek milli kimliğin asla önemsiz olmayan temel bileşenlerinden biridir. Bunun için alfabe değişimi gerçekleştirilir, okuma yazma seferberliği başlatılır ve yine bunun için İslam, çeşitli reformasyon çabalarıyla bir din-i milli haline getirilmeye çalışılır. Bu çabaların yoğunlaşmasında elbette ki milli mücadele esnası ve sonrasında Anadolu'da zemin bulan

işbirlikçi mürteci ayaklanmalar, meclisteki muhaliflerden oluşan muhafazakâr Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın faaliyetleri, yeni Cumhuriyetin varlık mücadelesi olan Şeyh Sait İsyanı gibi çeşitli oluşum ve olaylar etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ana fikri değişimdir. Siyasi, sosyal, ekonomik ve diğer bütün kurumsal yapılar dâhil olmak üzere her alanda değişimi öngören Türk İnkılâbı, bakiyesini devraldığı Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı bir zaviyeden dünyaya bakmaktadır. Her ne kadar Cumhuriyet Türkiye'sinin bütün devrimlerine ait tohumlar Osmanlı toprağına atılmış olsa da beklentiler farklı olacaktır. Zira Cumhuriyet, ayakları yere daha sağlam basan bir dünya tasavvuruna sahiptir. Bu tasavvur, kısa zaman aralıklarıyla din alanında birbiri ardına değişimleri hayata geçirmeye başlayacaktır.

Cumhuriyetin ilanından yaklaşık olarak dört ay gibi çok kısa bir süre sonra 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen (429 sayılı) “Şer'iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletleri'nin İlgasına Dair Kanun” gereği; Şer'iye ve Evkaf Vekaleti kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Reisliği kurularak Başbakanlığa bağlanır. Aynı tarihte kabul edilen (430 sayılı) Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği medrese ve mektepler dâhil olmak üzere bütün eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne bağlanır. Dinî hizmetlerin ifasıyla görevli memurları yetiştirmek üzere ayrı mektepler (İmam ve Hatip Mektepleri) ile Darülfünunda bir İlâhiyat Fakültesi açılmasına karar verilir (Sevim ve Gündüz 2007: 64). Ayrıca aynı tarihte (431 Sayılı) “Hilafetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılması” Hakkındaki Kanun kabul edilir.

20 Nisan 1924'te kabul edilen ilk anayasanın (Teşkilât-ı Esasiyye) 2'nci maddesinde “Devletin dini İslam, resmi dili Türkçe'dir.”, 75'inci maddesinde “Hiçbir kimse mensup olduğu felsefi içtihat, din ve mezhepten dolayı muahze edilemez. Asayiş ve umumi muaşeret adabına ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü dini ayinler yapılması serbesttir.” ve 80'inci maddesinde “Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.” denilerek din ve eğitim hürriyeti teminat altına alınır (Sevim ve Gündüz. 2007: 64).

21 Şubat 1925 tarihinde TBMM'nde verilen bir önerge üzerine, Kur'an-ı Kerim ve Hadis Tercümesi yaptırılması için Diyanet bütçesine ek bir ödenek konması kabul edilir (Sevim ve Gündüz 2007: 64). Meclis, Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi için Mehmet Akif Ersoy'u; tefsiri için Muhammed Hamdi Yazır'ı ve Sahih-i Buhari'nin tercüme ve şerhi için de Ahmed Naim Efendi'yi

belirler. Mehmet Akif'in tercümeden vazgeçmesi üzerine, tercüme işi de tefsir görevi verilen Muhammed Hamdi Yazır'a tevdi edilir. Hamdi Yazır uzun süren çalışmalar sonunda hem tercümeyi, hem de tefsiri tamamlar ve "Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir" adıyla 1935 yılında bastırır (Aydar 2007: 76,77).

Aslında Kur'an-ı Kerim Arapçadan başka bir dile, konumuz itibariyle Türkçeye ilk defa çevriliyor değildir. 10'uncu yy. ikinci yarısında Farsçaya, bundan yaklaşık bir asır sonra da söz konusu Farsça tercümeden eski Türkçeye, 13'üncü/14'üncü yüzyıllarda yine eski Türkçeye çevrilmiş ve daha sonra onlarca Osmanlıca tercüme ve tefsir yapılmıştır (Pırlanta 2014). Hatta Kuteybe b. Müslim'in Buhara'yı fethettikten sonra daha Hicri 94/712 tarihinde yaptırdığı camide, halkın namazlarını kadim Farsça ile kıldıkları belirtilir. Olayı nakleden en-Nerşehi'ye göre bu insanlar, rükûa giderken "kinita nikinet", secdeye giderken de "nikunya nikuni" demektedirler (Akt. Aydar 2006: 52,53).

1925 yılında gerçekleştirilerek bastırılan Şeyh Sait İsyanı, peşi sıra hayata geçirilen dini reformasyon hareketlerini nasıl tetiklemiş ve yön değiştirmesini sağlamışsa, 1930 yılında Menemen'de meydana gelen Asteğmen Kubilay'ın şehit edilmesi olayı da benzer bir etki oluşturmuş, bundan sonra devletin dini düzenlemelere bakış açısında belirgin farklılıklar görülmeye başlanmıştır.

Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılmasından hemen sonra 2 Eylül 1925'te Tekke ve zaviyelerin kapatılması, dini kıyafetler ve memurların şapka giyeceklerine dair Bakanlar Kurulu kararları yayınlanır. 25 Kasım 1925 tarihinde (671) sayılı Şapka Kanunu kabul edilir. 30 Kasım 1925 tarihinde (677) sayılı "Tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılmasına ve türbedarlıklar ile bazı unvanların men ve ilgasına dair kanun" kabul edilerek bütün tekke ve zaviyeler kapatılır (Sevim ve Gündüz 2007:65).

1 Kasım 1928 tarihinde ise 1353 Sayılı Yasa ile Arap alfabesi kullanımından kaldırılarak Latin kökenli Türk Alfabesi kabul edilir. İlerleyen bölümlerde alfabe değişimi konusu ayrıca irdelenecektir. 1932 yılında kamet, tekbir ve salâvat-ı şerifelerle birlikte ezanın Türkçe okunmasına karar verilerek 1932 yılının Ramazan ayında ilk 'Tanrı Uludur' nidası Ayasofya minarelerinden duyulur¹. Kısa bir süre sonra Türkçe ezan, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanıp Diyanet İşleri Başkanlığı'na yayınlanır. Ankara Üniversitesi'nin hazırladığı besteye Türkiye genelinde bütün müezzinlere Türkçe ezan öğretilerek 1933 yılı itibariyle tüm Türkiye'de Arapça ezan metni yerine Türkçesi konulur (Lewis 1998: 411).

Ezan, tekbir ve duaların Türkçeleştirilmesinin ardından Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi, Diyanetçe belirlenen üç farklı salât ve selam tercü-

mesini, bir tamimle 6 Mart 1933 günü tüm müftülöklere gönderir ve bundan sonra salât ve selamın da Türkçe olarak okunmasını emreder². Böylece salât ve selam da Türkçeleştirilmiş olur. Artık ülkenin bütün camilerinde ezanlar, salalar, tekbir ve dualar Türkçe olarak okunmaktadır (Aydar 2007: 87).

1941 yılında ise ezan, kamet, tekbir ve salâvat-ı şerifeleri Türkçe tercümeleleriyle okumayıp Arapça aslıyla okuyanlar için ceza öngören yasa kabul edilmiştir. Buna göre, herhangi bir yerde, görev dışında olsa veya görevli olmasa bile Arapça ezan okuyanlar ve tekbir getirip salâvat-ı şerife zikredenler için üç ay ceza verilmesine karar verilmiştir (Sevim ve Gündüz 2007: 67). Ezanın Türkçeleştirilmesi tartışmaları, bugün hala biri halkın çağırısı anlayabilmesi için uygun olduğu, diğeri laik bir ülkede devletin buna karar vermemesi gerektiği ve tüm dünyada aynı dilde okunan ezanın artık “İslam’ca” olduğu fikirleriyle iki zıt kutupta ilk günkü canlılığını koruyarak devam etmektedir.

Cumhuriyet yönetiminin gayesi siyasi, toplumsal ve kültürel planda dinin belirleyiciliğine son verip bu işi yalnızca inanç ve ibadet konularına hasretmektir. Ancak bu şekilde İslam çağdaş, batılı ve ulus-devletteki dinin oynamış olduğu rolü oynayacaktır. Böylelikle dine daha modern ve milli bir şekil de verilmiş olacaktır (Lewis 1998: 408).

Cumhuriyet yönetimi İslâmiyet’ten vazgeçmeden modern çağın ruhuna ters düşmeyecek bütün öğeleri benimsemeyi arzulamıştır. Cumhuriyet reformlarının amacı, İslâm’a modern ve rasyonel bir içerik sağlamaktır (Turner 1997: 283). Cumhuriyet, İslâm’ı asli olmayan unsurlarından kurtaracak ve onu modern ve Batılı bir din yapacak, gerçekten elzem bir Türk Reformasyonu ümit etmiştir. Cumhuriyet Türkiye’si bu nedenle, modern bir toplumun gereklerinin yerine getirilmesi için İslâmiyet’in sınırlarını alabildiğince zorlayan ilk Müslüman ulus olmuştur (Hodgson 1993: 281).

Arapçanın Kutsallığı

Din, evrensel düşünceye, diğeri bir tabirle yayılım amacına sahip olmaya başladığından itibaren bütün değerler sistemi ve normatif yapısıyla birlikte dilini de evrensel ve zaman ya da coğrafya esasında değişmez kılmaya çalışır. Çünkü dilini evrenselleştiremez ve katı bir yasaklar manzumesiyle değişmezliğini garanti altına alamazsa, daha büyük ve geniş coğrafyalara yayılmış olsa dahi referans noktası olma gücünden kaybedecektir. Bunu en son isteyecek olan grup, en önemli ayrıcalıkları “kutsal dil”le (Latince, Arapça vb.) yazılmış kutsal metinleri okumak olan kurumsal dinin, örgütlü ruhban ve din adamları

zümresidir. Avrupa’da Protestanlığın Katolik Kilisesine karşı verdiği savaşın gerisinde dünyevi arzular vardır. Feodal ve dini elit arasındaki güç mücadelesi, dünyevi zeminde ama uhrevi bir görünüme sahip olarak devam etmektedir.

Benzer husus Arapça için de geçerlidir. Kur’an-ı Kerim Arap dilli olmayan yayılım coğrafyasında birkaç nedenden dolayı çevrilmemelidir. İlk olarak yukarıda söz edildiği gibi, değerler manzumesiyle birlikte kurumsal dinin referans noktası olma gücü zayıflayacaktır. İkinci olarak din adamları zümresi kutsal metinleri okuyabilme ve özgürce yorumlama ayrıcalıklarını kaybedecektir. Her iki gerekçe de konumları gereği ayrıcalıklı olan dini elitin gücünü kaybetmesi anlamına gelir. Son olarak din dilinin aynı zamanda ana dili olduğu topluluğun sahip olduğu cazibenin (Kavm-i Necip) diğer dindarlar nezdinde değer kaybına uğrama tehlikesidir. Çünkü Avrupa örneğinde olduğu gibi din dili, aynı zamanda milliyet gibi en büyük kolektif kimliklerden birisi için de temel belirleyici unsurdur.

Yukarıda sayılan gerekçelere yaslanarak Arapça, İslam coğrafyasında dinin kutsallığından faydalanmış, vahyin dili olma ayrıcalığını sürekli kullanmıştır. Oysa bütün dilleri bilen Tanrı, kullarını dilleri, ırkları ya da deri renklerine göre ayırt etmez. Bu gerçeklik dinin özünde ve vahyin kendisinde son derece sarıh biçimde dile gelmişken, Arap etnik/kültürel kimliği ve Arap dili, İslam dünyasının köşe başında konumlanmayı kendileri için doğal bir hak olarak görmektedirler. Kendisi de Fas’lı bir Arap olan felsefe ve İslam düşüncesi hocası Prof.Dr. Câbirî, Arap aklı, dili ve kültürel kimliği konusunda kaleme aldığı bir seri kitapta bu durumu geniş bir perspektifte tartışarak eleştirir.

Araplar, Arap olmayan ve Arapça konuşamayan diğer Müslümanları tarihsel yelpazede insan sınıfına dahil etmekte bile zorlanmışlardır. Câbirî, Araplar için Arap olmayan tüm insanların “A’cem” olduğunu belirtir. Arapçada A’cem, “açık ve fasih konuşamayan” demektir. Örneğin, hayvanlar için A’cem (dilsiz) canlılar denir. Bu bakış açısına göre Arap, Arapçayı iyi kullandığı ölçüde “insani” şeylere sahip olabilir. Kendisinden önceki medeniyetlerin de varisi olan İslam medeniyetine Arapların en büyük katkıları dil ve din olmuştur. İslam dini birçok açıdan Arap karakteri taşımaya devam etmiştir. Çünkü Kur’an apaçık Arapça bir kitaptır. İslam dünyasında Kelâmî ve fihki içeriğe sahip olan doktrinel ihtilafların birçoğu dil kaynaklıdır (Câbirî 2001:85).

Câbirî, Arapçanın gelişimini anlatırken çağdaş sözlüklerin dahi klasik sözlüklerin -bazen çirkin- özetleri olmaktan öteye gidemediklerini söyler. Çünkü sözlüğün Arapça olabilmesi için sadece bedevilerin, Arap kimliklerinin bozulmamışlığını teyit ettiği tek kesim olan “bedevi” Arapların dilini

içermesi gerekli görülmüştür. Bu bakımdan Arap dili mumyalanarak dondurulmuştur (Câbirî 2001:89).

Arapçanın derlendiği ilk dönemde noktasız ve harekesiz yazıldığı, yazımda fonetik ve hareketlerle ilgili farklar bir tarafa birçok değişik şekilde okumanın mümkün olduğu gerçeğinden hareketle Arap dilinin derlenebilmesi sözlü kelamla mümkün olabilmıştır. Arap dilini derleyen ve rivayet edenler çöle yönelerek orada yaşayan saf/arı bedevileri kaynak almışlardır. Hicri II. yüzyılın başlarında dil rivayeti bir meslek haline gelmiş, içlerinde çok güçlü raviler çıkmıştır. Bu ravilerin koydukları en önemli şart kendisinden dil/kelime alınacak kişinin “derice sert, dilce fasih” olmasıdır. Dil bilimciler, bedevinin mahrumiyet ve sertliğini, derisinin yumuşak olmayışını, ondan dil almanın ve sözünü rivayet etmenin esası olarak görmüşlerdir. Sonuçta şu olur: “Bir bedevi -şöhret veya deneme yoluyla- bedevilik ve fasihlik şartlarını haiz olduğunu kanıtlayınca, âlimlerin görüşlerini yanlışlama ya da onaylama hakkını elde etmektedir. Böylelikle bedevi, âlimlerin boyun eğdikleri ve iradesinin gereğini yaptıkları bir kanun haline gelir. Bedevi, bu mübarek bedeviliği sayesinde, âlimlerin üstadı ve ihtilaf ve husumetlerde görüşüne başvuru bir otoriteye dönüşür.” Bedevi cehaleti uzun dönem rağbet gördüğünden okuma yazma bildiği halde bilmediğini söyleyen, suçüstü yakalanıp duyulmaması için yalvaran kişilerin hikâyeleri hala anlatılmaktadır. En nihayetinde dilin başkalarından değil de sadece bedevilerden derlenmesi, bir anlamda bu dilin dünyasını o bedevilerin dünyasıyla sınırlamıştır (Câbirî 2001: 95-98). Bu dünya o kadar sınırlıdır ki Hicri II. asırda bedevi kaynaklı oluşturularak dondurulan Arapça ve Arap aklı, Kur’an dilini anlamaktan da yoksundur. Hatta denilebilir ki bugün Arap dünyasının kendi içinde yaşadığı türlü sıkıntılar ve 21’inci yüzyılda tümleşik bir Arap milli kimliğinden bahsedilemiyor olmasının köklerini, “derice sert, dilce fasih” bedevilerden kelime alınarak oluşturulan Arap dili ve lügatinde arayarak bulmak mümkündür.

Câbirî, Arapçanın doktrinel yapısının oluşumundaki en büyük paya sahip olan ve Arapça dil biliminin metodolojisini kurgulayan Halil b. Ahmed el-Ferahidi (h.100-170) ve öğrencilerinden bahsederken, Arapçanın Halil ve takipçileri tarafından sert ve değişmez kalıplar içerisinde yeniden şekillendirilmesi ve kendi içerisine sıkıştırılmasını hedeflediklerini belirtir. Dilin, insanın dünya tasavvurunun teşekkülü, akli yapı ve düşünce çatısındaki etkilerini göz önüne alarak Halil ve takipçilerinin Arap aklı üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yapar (2001: 94).

Arap, iç dinamikleri açısından yazma ve düşünmenin en üst seviyeye çıkabileceği bir dile sahip olmasına rağmen modern çağın getirdiği olguları ifade etmede dilinin en ufak bir yardımını görmemektedir. Günümüz Arap düşünürleri atalarının kavram ve terimlerine sahiptirler. Ama aynı düşünürler çağımızdaki özellikle teknoloji ve endüstriyel bilimlerle ilgili olguları ifade etmede sözcük sıkıntısı çekmektedirler. Öyle ki Araplar bu çağda sadece sözlüklerdeki kelimeleri kullanarak konuşmaları istenirse, zamanın büyük bölümünü susarak geçirmeleri gerekir (Câbirî 2001: 90).

Cumhuriyet Türkiye'sinde Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi konusunda irade geliştirilmemiş olsaydı, Arapların kendi dilleri olmasına rağmen Arapçanın donuk ve çağdışı kalışından kaynaklanan ve bugün hala çekmeye devam ettikleri sıkıntıların kat be kat fazlasını toplumca yüklenmek zorunda kalınacağı açıktır. Böylesi bir durumda;

- Anlamadığı ve hiçbir zaman tam olarak anlayamayacağı,
- İnşa ettiği kültür evreniyle bağlantısı olmayan,
- Sembollerine, terimlerine, duygu ve düşüncelerine yabancı olduğu bir dille dünyaya bakmaya çalışacağı için büyük sorunlarla boğuşmak zorunda kalacak olan bir Türk toplumundan bahsediliyor olunacaktır.

Din dilinde bu zorunlu Türkçeleşmeye gidilmemiş olsaydı, muhtemeldir ki toplumsal hayata geçirilen devrimlerin hiçbirisi gerçekleşemeyecekti. Topluma rağmen hayata geçirilmeye zorlanan devrimler ise sosyal bünye tarafından kabul edilmeyeceğinden kısa süre içinde tozlaşacaklardı. Çünkü Türk toplumunun cari yapısı için son derece açık bir şekilde geçerli olan şey, başta Müslüman toplumlar olmak üzere çoğu toplum için de geçerlidir. Her ne kadar başka alt yüklenicilerden bahsetmek mümkün olsa da anlam evreni içerisinde yaşadığımız dünyaların müteahhitleri büyük oranda inançlarımızdır ve her dünya cephesini kendi kıblesine göre düzenler.

Din Dilinin Millileştirilmesi

*Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur
Köylü anlar manasını namazdaki duanın.
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüda'nın.
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın*

Ziya Gökalp

Dil, bir semboller sistemi ya da iletişim örüntüsü olmaktan çok öte, bir anlam evrenidir. Her dil farklı bir dünyadır. Dil, ait olduğu toplumun ürettiği bilginin sınırlarını belirleyen bir havuzdur. İfade gücü yüksek ve zengin bir dil, medeniyet için daha fazla beşeri üretim anlamına gelir. Dil aynı zamanda kolektif ruhun da temel belirleyicisidir. Dilin yetersiz olduğu toplumlarda aidiyet üretimi de ona nispetle kadük kalmaya mahkumdur.

Milletleşme ve milli kimlik oluşumunda da dil başat bir rol oynar. Kültür, tarih ve toplum tasnifi aynı zamanda tam anlamıyla bir dil sınıflandırmasıdır. Her dil bir etninin sınırlarını belirlediği gibi izleri beş bin yıl öncesine kadar takip edilebilen Türk dili de Türkleri diğer milletlerden net çizgilerle ayıran bir belirteçtir. Fakat Türklerin İslamiyet ile karşılaşmasından sonra Türk dili, Kur'an dili adı altında evrenselleştirilmeye çalışılan Arapça ve Farsça'nın etkisi altına girmiştir (Kılıç 2006: 223).

Kılıç, dünya üzerindeki dillerin (dolayısıyla milletlerin) var olma mücadelelerinde küreselleşme sebebiyle geriye İngilizce dışında sadece birkaç dilin kalacağını söyler. Geriye kalacak dillerin en önemli mahiyeti aynı zamanda ait oldukları toplumun ibadet dili olmalarıdır. İbadetini kendi dilinde yapan toplumlar aynı zamanda milletler mücadelesinde ayakta kalacak toplumlardır (Kılıç 2006: 164).

Hıristiyanlık'ta ruhban sınıfının ayrıcalıklı konumunu pekiştirmeye yaran Latince ve kutsal metinlerin başka bir dile çevrilemeyeceği düşüncesi, milli dillere yapılan çevirilerle yıkılınca, kurumsal Hıristiyanlığın temsilcisi olan kilise, evrensel hâkimiyetini yitirmiştir. Söz konusu kaybı Hıristiyanlık dinine atfetmek yerine dünyevi otoritede el değişimi olarak görmek daha anlamlıdır. Kilise devam etmekle birlikte kapsayıcı ve hâkim otoritesini kaybetmiş, milli kiliseler kurulmuş, bu vesile ile milli din, dil, düşünce, ordu, edebiyat, ekonomi, tarih, köken bilgisi (mitoloji) ve daha fazlasını içeren modern milliyetçi tezahürler ortaya çıkmıştır. Özcesi milliyetçi birlik fikrinin bütün sonuçları için temel hayat suyu, din dilinin yerleşmesi, millileşmesi olmuştur. Temel kaygısı Anadolu Türklüğünün varlık mücadelesi olan kurucu irade, milli birliğini inşa etmek, milli kimliğini ete kemiğe büründürmek için Avrupalı öncüllerinin tecrübesinden faydalanma yolunu seçerek milli-pragmatik bir tavır sergilemiştir.

1928'de Arap alfabesinin terk edilerek yerine Latin kökenli Türk alfabesinin kullanılmaya başlanması, neredeyse tüm milli kimlik inşa süreçlerinde görülen bir okuma-yazma seferberliği ile birlikte okunduğunda, dilin, tarihin, kültürün millileşmesi, milletleşme sürecinin şekillendirilmesi konusunda te-

mel hızlandırıcı unsur olmuştur. Yeni alfabe aslında her şeyden önce başta Sovyet yönetimi olmak üzere bütün dünyaya, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tıpkı yakın ya da uzak atalarında olduğu gibi ancak zamanın ruhunu daha iyi okuyan, ayakları yere basan ve daha gerçekçi bir uzak ufka sahip olduğunun ilanıdır. Zira 1917'de Saka (Yakut) Türklerine ve 1926'da Bakü'de gerçekleştirilen 1'inci Türkoloji Kongresi'nde Sovyet hükümrancılığındaki bütün Türk soy-lu topluluklara bir alfabe değişimi öngörülmüştür. O sırada söz konusu Türk toplulukları bütün Müslüman Türk dünyasında olduğu gibi Arap alfabesini kullanmaktadırlar. Kongreden sonra kısa zaman içinde Asya Türklüğüne özellikle Türkiye Cumhuriyeti ile mevcut gönül köprülerini koparmak için Sovyet tahakkümünde verilen Latin kökenli alfabenin daha sonra Türkiye Cumhuriyeti tarafından da kabul edilmesi, söz konusu kararın bütün Türklüğü kapsayan geniş bir etnik-jenealojik kimlik inşası gibi muasır medeniyet seviyesini aşmak kadar önemli ve öncelikli bir hedefi olduğunun ispatıdır. Kongreden iki yıl sonra aynı Latin kökenli Türk alfabesine geçiş kararının verilmesi, Batıya muasır medeniyetin üzeri, Sovyetler ve Doğuya Türk Dünyası mesajını net olarak veren bir satranç oyunudur.

Asıl amaç milli kimliğin -üstelik de Anadolu coğrafyasını aşip tüm dünya Türklüğünü kucaklayacak şekilde- inşasıdır. Amaç önce yurttan sulh ile bir milli kimlik inşa etmek, sonra bunu bütün dünya Türklüğünün ortak dili ve alfabesiyle ortak kimliği haline getirmektir. Neredeyse bütün milli kimlik inşalarında alfabe değişikliği vardır. Arap alfabesini belirlenen yeni bir alfabeyle değiştirmek, aynı zamanda başarısız olan ümmet fikrinin yerine millet ve milliyetçi birlik fikrini koymak demektir. Ümmetin Türk'e yüzyıllardır türlü zorluklar çıkararak, konuşma diline uygun olmayan ve özellikle bu yüzden yazılı kaynak geliştirilmesine ket vuran alfabesinden kurtulmak, dili özgürleştirmek demektir. Aynı zamanda milli kökleri yeniden keşfetmek (etnik-jenealojik kimlik inşası) demektir. Türkün eğer bir milleti varsa onun milli bir dili ve bu dili ifade edecek milli bir alfabesi de olmalıdır nitekim öyle de olmuştur.

Sonuç

Toplumsal değişimin ahlak zemininde olumlu bir içeriğe sahip olduğu durumlarda, birey beşere mahsus arazlarından arınırken toplumsal ve dini hayatın tezahürlerinde iyileşmeler hissedilmeye başlanacaktır. Bu bağlamda Cumhuriyetin milli kimlik inşası, ümmetten millete dönüşen toplumun yeniden yapılandırılması ve hem uhrevi hem de dünyevi hayatında kul mesabesinde olan bireyi, dünyada ayakları yere basan bir vatandaşa dönüştürme çabası,

en nihayetinde toplum ve birey için bir paradigma değişimidir. Çalışan, üreten, aydınlık, milli kimliğin çizdiği sınırlarda belirlenmiş ortak bir değerler manzumesine sahip, sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle oluşturulacaktır. Bu kitlenin kimlik oluşumunda elbette tıpkı dil gibi din de en büyük taşıyıcı sütunlardan birisidir. Ancak cumhuriyet, tahayyül edilen toplumun ve peşi sıra değişimden etkilenmesi beklenen dini yaşantının, zamanla ve daha doğal bir izleğin sonunda inşasını beklemek yerine, sürecin daha hızlı ve sağlıklı yürümesini temin maksadıyla, yaşayan dini de öncelikle hurafelerden arındırmaya, sonrasında din-i milli haline getirmeye çalışmıştır. Paradigma değiştirmenin çıkış noktası, aynı zamanda toplumsal değişim ve inşanın da temel dayanağı olan dilin millileştirilmesidir. Cumhuriyetin dini reformasyon çabalarında başı çeken din dilinin Türkçeleştirilmesi gayretlerini aynı zamanda milli kimlik inşası minvalinde okumak elzem görünmektedir. Değişimin en zor kısmı, yüzyıllardır kendisini imparatorluk olarak tanımlamış bir devletten demokratik bir cumhuriyet, tebaadan vatandaş, hatta daha ötesi ümmetten millet çıkarmaktadır. Daha düne kadar gururla Osmanlı tebaası olduğunu söyleyen ve sarıldığı en büyük kolektif kimliği Müslümanlık olan bireyden, neredeyse hiç tanımadığı ya da olumsuz bir anlam içeriği yüklediği bir Türklük şuurunu özümsemesi ve bununla gurur duyması istenmektedir. Dahası Cumhuriyet ve kurucu irade, en büyük dayanağı olan dini kimliği konusunda da sıra dışı bir tasarrufa sahiptir. Özellikle dini hayat konusunda gerçekleştirilen değişiklikler, doğrudan kutsala müdahale olarak algılanmış ve dini elit tarafından da pragmatik gerekçelerle ateşli bir şekilde desteklenen kolektif bir direnç, farklı yer ve zamanlarda kendisini sıklıkla göstermiştir.

Türkiye’de siyasi-ideolojik yelpazenin en sağından en soluna ve hatta dindarlara kadar geliştirilen Mustafa Kemal Atatürk ve kurucu iradenin dini reformasyon çabası hakkındaki okumalar/açıklamalar, yanında ve karşısında olmalarına göre değişen içeriklere sahiptir. Tüm kesimlerden olumlu ya da olumsuz bakış açılarıyla geliştirilen izahat, yine içinde üretildikleri fikir dünyasından beslenmek ve ideolojik körlükleri de barındırmak durumundadır. Hal böyle olunca bütünlüklü ve ideolojilerden arındırılmış izahlar, giderek daha az rastlanır hale gelmektedir. Aslında tüm çabaların önünde bir varlık mücadelesi söz konusudur. Muasır medeniyet seviyesine erişmek, sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle oluşturmak ve milli bir kimlik inşa etmek gibi amaçların özünde daha fazla parçalanmamak, sağlıklı ve bütünlüklü bir şekilde varlığını muhafazaya devam etmek gibi bir temel amaç vardır. Diğer bütün devrimler gibi din alanında hayata geçirilen ya da geçirilmeye çalışılan dini reformasyon çabalarının tamamı da söz konusu temel amaç doğrultusunda düşünülmüştür.

Notlar

- * Ezan şu şekilde Türkçeye tercüme edilmiştir:

Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrı uludur.
Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrı'dan başka yoktur tapacak,
Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrı'dan başka yoktur tapacak.
Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrı'nın elçisidir Muhammed,
Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrı'nın elçisidir Muhammed.
Haydin namaza, haydin namaza,
Haydin felaha, haydin felaha,
Tanrı uludur, Tanrı uludur.
Tanrı'dan başka yoktur tapacak (Bilmen 1996:133).

- ** Gönderilen tamimde önerilen salât ve selam tercümeleri şöyledir: “*Ey Tanrı elçisi Muhammed, salât sana, selam sana (senin üzerine olsun rahmet ve selamet)*”.

Kaynaklar/References

- Aydar, H. (2006). “Türklerde Anadilde İbadet Meselesi -Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Kadar-”. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S.14:47-65.
- Aydar, H. (2007). “Türklerde Anadilde İbadet Meselesi -Cumhuriyet Dönemi-”. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S.15:71-107.
- Bilgin, N. (2001). İnsan İlişkileri ve Kimlik. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilmen, Ö. N. (1996). Büyük İslam İlmihali. Sad. Ali Fikri Yavuz, Ankara: Kılıç Kitabevi.
- Câbirî, M. A. (2001). Arap-İslam Aklının Oluşumu. Çev. İbrahim Akbaba. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Coşkun, A. (2003). “Din ve Kimlik”. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. S.24:5-23.
- Cündioğlu, D. (2005). Tarih ve Siyasete Dair. İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Gökalp, Z. (1952). Limni ve Malta Mektupları. C.I-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gökalp, Z. (1997). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Hodgson, M. G. S. (1993). İslâm'ın Serüveni -Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih-. Çev. Ercüment Akar, Mete Akçok ve diğ. İstanbul: İz Yayınları.
- İmil, M. (2016). “Türk İnkılabı ve Kimliğin Modern Olarak Yeniden İnşası”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. S.225:175-198.
- Kılıç, M. C. (2006). Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Lewis, B. (1998). Modern Türkiye'nin Doğuşu. Çev. Metin Kıratlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öztürk, Y. N. (2002). Anadilde İbadet Meselesi. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Pırlanta, İ. (2014). “Kur'an-ı Kerim'in Eski Türkçe ve Osmanlıca Tercüme Sürecine Bir Bakış”. Diyanet İlmî Dergi. S.50/2:69-78.
- Sadoğlu, H. (2003). Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

**428 • CUMHURİYETİN MİLLİ KİMLİK İNŞASI VE DİL ÖZELİNDE
DİNİ REFORMASYON ÇABALARI**

- Sevim, M. & Gündüz, T. (2007). “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi”, DEM Dergi. Yıl:1, S.2:64-71.
- Smith, A. D. (2010). Milli Kimlik. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turner, B. S. (1997). Max Weber ve İslâm. Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yorulmaz, M. (2012). “Din ve Kimlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Kimlik Arayışları-Yapısal Bir İçerik Analizi”. Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi. Haziran. C.3 S.2:59-74.